พัฒนาการบทบาทคณะกรรมการการเลือกตั้งในการจัดการการเลือกตั้งสมาชิกสภาผู้แทนราษฎร (ส.ส.)

The Development of the Role of the Election Commission in Managing the Election of Members of the House of Representatives

ณัฐวุฒิ ธารสุนทร

Nattawut Tharasunsorn

หลักสูตรปรัชญาดุษฎีบัณฑิต (การเมือง)

คณะรัฐศาสตร์ มหาวิทยาลัยรามคำแหง

Doctor of Philosophy Program (Politics),

Faculty of Political Science, Ramkhamhaeng University, Thailand

ที่อยู่ E-mail: bmsitthiwat@gmail.com

Received: March 4, 2026	Revised: May 22, 2026	Accepted: May 28, 2026

บทคัดย่อ

บทความวิจัยนี้มีวัตถุประสงค์เพื่อ 1) ศึกษาพัฒนาการของบทบาทคณะกรรมการการเลือกตั้งในการจัดการเลือกตั้งสมาชิกสภาผู้แทนราษฎรภายใต้บริบททางการเมือง กฎหมาย และสังคม 2) วิเคราะห์ปัญหาและอุปสรรคของคณะกรรมการการเลือกตั้งในการจัดการเลือกตั้งสมาชิกสภาผู้แทนราษฎร และ 3) เสนอแนวทางการพัฒนาบทบาทของคณะกรรมการการเลือกตั้งในการจัดการเลือกตั้งสมาชิกสภาผู้แทนราษฎรให้มีประสิทธิภาพ การวิจัยใช้ระเบียบวิธีวิจัยเชิงคุณภาพ โดยศึกษาข้อมูลจากเอกสาร กฎหมาย รายงานการเลือกตั้ง งานวิชาการที่เกี่ยวข้อง และสัมภาษณ์เชิงลึกผู้ให้ข้อมูลสำคัญจำนวน 17 คน วิเคราะห์ข้อมูลด้วยการวิเคราะห์เนื้อหาและตรวจสอบข้อมูลแบบสามเส้า ผลการวิจัยพบว่า บทบาทของคณะกรรมการการเลือกตั้งมีพัฒนาการจากกลไกการเลือกตั้งที่อยู่ภายใต้ฝ่ายบริหารไปสู่องค์กรอิสระตามรัฐธรรมนูญ มีอำนาจครอบคลุมการจัดการเลือกตั้ง การกำกับ ตรวจสอบ และบังคับใช้กฎหมายเลือกตั้ง อย่างไรก็ตาม คณะกรรมการการเลือกตั้งยังเผชิญปัญหาความเชื่อมั่นของประชาชน ความซับซ้อนของกติกาเลือกตั้ง ข้อจำกัดเชิงปฏิบัติในระดับพื้นที่ ความไม่ชัดเจนของการใช้ดุลพินิจ และความท้าทายจากข่าวลวงหรือข้อมูลบิดเบือนในสื่อออนไลน์ ผลการวิจัยเสนอว่า ควรพัฒนาระบบบริหารจัดการเลือกตั้งให้มีมาตรฐาน โปร่งใส และตรวจสอบได้ กำหนดหลักเกณฑ์การใช้ดุลพินิจให้ชัดเจน ใช้เทคโนโลยีอย่างรับผิดชอบ พัฒนากลไกรับมือข่าวลวง และเปิดพื้นที่ให้ประชาชน ภาคประชาสังคม สื่อมวลชน และภาควิชาการมีส่วนร่วมในการตรวจสอบและพัฒนากระบวนการเลือกตั้ง

คำสำคัญ: คณะกรรมการการเลือกตั้ง, การเลือกตั้งสมาชิกสภาผู้แทนราษฎร, องค์กรอิสระ, การเลือกตั้ง, การจัดการเลือกตั้ง

Abstract

This research article aimed to: 1) study the development of the role of the Election Commission in managing the election of members of the House of Representatives under political, legal, and social contexts; 2) analyze the problems and obstacles of the Election Commission in managing the election of members of the House of Representatives; and 3) propose guidelines for developing the role of the Election Commission in managing the election of members of the House of Representatives effectively. This research employed a qualitative research methodology by studying data from documents, laws, election reports, related academic works, and in-depth interviews with 17 key informants. The data were analyzed using content analysis and verified through triangulation. The research findings revealed that the role of the Election Commission has developed from an election mechanism under the executive branch into an independent constitutional organization with authority covering election management, supervision, inspection, and enforcement of election laws. However, the Election Commission still faces problems concerning public trust, the complexity of election rules, practical limitations at the local level, unclear use of discretion, and challenges arising from fake news or distorted information on online media. The research findings suggest that election management systems should be developed to be standardized, transparent, and verifiable; clear criteria for the use of discretion should be established; technology should be used responsibly; mechanisms for addressing fake news should be developed; and opportunities should be provided for the public, civil society, mass media, and academia to participate in monitoring and developing the electoral process.

Keywords: Election Commission, Election of Members of the House of Representatives, Independent Organization, Election, Election Management

บทนำ

ในอดีต การจัดการเลือกตั้งสมาชิกสภาผู้แทนราษฎรของไทยอยู่ภายใต้ความรับผิดชอบของกระทรวงมหาดไทย โดยมีกรมการปกครองเป็นหน่วยงานหลักในการดำเนินงาน การจัดการเลือกตั้งในลักษณะดังกล่าวทำให้เกิดข้อกังขาเกี่ยวกับความเป็นกลางของฝ่ายบริหาร เนื่องจากกระทรวงมหาดไทยเป็นส่วนหนึ่งของรัฐบาล จึงอาจถูกมองว่าเปิดช่องให้ฝ่ายการเมืองมีอิทธิพลต่อกระบวนการเลือกตั้ง และอาจส่งผลต่อความสุจริต เที่ยงธรรม และความเชื่อมั่นของประชาชนต่อผลการเลือกตั้ง ปัญหาดังกล่าวนำไปสู่แนวคิดจัดตั้งองค์กรอิสระเพื่อทำหน้าที่บริหารและควบคุมการเลือกตั้งแทนฝ่ายบริหาร อันเป็นกลไกสำคัญสร้างหลักประกันด้านความเป็นกลางของกระบวนการเลือกตั้ง (วิทยา ชินบุตร, 2559)

รัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทย พุทธศักราช 2540 จึงบัญญัติให้มีคณะกรรมการการเลือกตั้ง หรือ กกต. ในฐานะองค์กรอิสระตามรัฐธรรมนูญ มีหน้าที่ควบคุมและดำเนินการให้การเลือกตั้งเป็นไปโดยสุจริตและเที่ยงธรรม รวมถึงการกำกับดูแลการออกเสียงประชามติ การจัดตั้ง กกต. ถือเป็นจุดเปลี่ยนสำคัญของระบบการจัดการเลือกตั้งไทย เนื่องจากเป็นการโอนภารกิจหลักด้านการเลือกตั้งจากฝ่ายบริหารไปสู่องค์กรอิสระที่มีสถานะตามรัฐธรรมนูญ โดยมีสำนักงานคณะกรรมการการเลือกตั้งทำหน้าที่เป็นหน่วยงานธุรการและฝ่ายเลขานุการของคณะกรรมการ (สำนักงานคณะกรรมการการเลือกตั้ง, 2556) ภายใต้รัฐธรรมนูญ พ.ศ. 2540 กกต. ประกอบด้วยกรรมการ 5 คน และมีการตราพระราชบัญญัติประกอบรัฐธรรมนูญว่าด้วยคณะกรรมการการเลือกตั้ง พ.ศ. 2541 เพื่อกำหนดโครงสร้าง อำนาจหน้าที่ และกระบวนการดำเนินงานของ กกต. ให้ชัดเจนยิ่งขึ้น โดยกฎหมายดังกล่าวให้อำนาจ กกต. ในการควบคุมการเลือกตั้ง สืบสวนสอบสวนกรณีที่มีเหตุอันควรสงสัยว่าการเลือกตั้งมิได้เป็นไปโดยสุจริตหรือเที่ยงธรรม รวมถึงอำนาจสั่งให้มีการเลือกตั้งใหม่หรือนับคะแนนใหม่เมื่อพบความไม่สุจริต ตลอดจนการดำเนินคดีตามกฎหมายในกรณีที่เกี่ยวข้อง (สำนักงานคณะกรรมการการเลือกตั้ง, 2541)

การเลือกตั้งสมาชิกสภาผู้แทนราษฎรเป็นการทั่วไปเมื่อวันที่ 6 มกราคม พ.ศ. 2544 เป็นการเลือกตั้งทั่วไปครั้งแรกภายใต้รัฐธรรมนูญ พ.ศ. 2540 และเป็นครั้งแรกที่ กกต. เข้ามามีบทบาทสำคัญในฐานะองค์กรหลักด้านการจัดการเลือกตั้ง ส.ส. การเลือกตั้งครั้งดังกล่าวมีสมาชิกสภาผู้แทนราษฎรจำนวน 500 คน แบ่งเป็นสมาชิกแบบแบ่งเขต 400 คน และแบบบัญชีรายชื่อ 100 คน (สำนักงานคณะกรรมการการเลือกตั้ง, 2544) หลังจากนั้น กกต. ได้จัดการเลือกตั้งทั่วไปหลายครั้งภายใต้บริบททางการเมืองและรัฐธรรมนูญที่เปลี่ยนแปลงไป ได้แก่ การเลือกตั้งปี พ.ศ. 2548 การเลือกตั้งภายใต้รัฐธรรมนูญ พ.ศ. 2550 การเลือกตั้งปี พ.ศ. 2554 การเลือกตั้งปี พ.ศ. 2562 และการเลือกตั้งปี พ.ศ. 2566 ซึ่งแต่ละช่วงสะท้อนการเปลี่ยนแปลงทั้งในด้านระบบเลือกตั้ง สัดส่วนสมาชิกสภาผู้แทนราษฎร และบทบาทของ กกต. ในการกำกับดูแลกระบวนการเลือกตั้ง

อย่างไรก็ตาม การทำความเข้าใจพัฒนาการบทบาทของคณะกรรมการการเลือกตั้งไม่อาจพิจารณาเฉพาะมิติทางกฎหมายและรัฐธรรมนูญเท่านั้น เนื่องจากการจัดการเลือกตั้งเกิดขึ้นภายใต้บริบททางเศรษฐกิจและสังคมที่เปลี่ยนแปลงอยู่ตลอดเวลา ความเหลื่อมล้ำทางเศรษฐกิจ ความแตกต่างด้านการศึกษา การเข้าถึงข้อมูลข่าวสาร และความสัมพันธ์เชิงอุปถัมภ์ในบางพื้นที่ ล้วนมีผลต่อพฤติกรรมทางการเมืองของประชาชนและรูปแบบการทุจริตเลือกตั้ง โดยเฉพาะปัญหาการซื้อสิทธิขายเสียง การใช้อิทธิพลในระดับท้องถิ่น และการแสวงหาความได้เปรียบทางการเมืองผ่านเครือข่ายอำนาจในพื้นที่ ปัจจัยเหล่านี้ทำให้บทบาทของ กกต. มิได้จำกัดอยู่เพียงการจัดการเลือกตั้งตามขั้นตอนของกฎหมายเท่านั้น หากยังต้องครอบคลุมถึงการป้องกันเฝ้าระวัง และสร้างความเชื่อมั่นว่าการเลือกตั้งสามารถสะท้อนเจตจำนงของประชาชนได้อย่างแท้จริง นอกจากนี้ การเปลี่ยนแปลงของเทคโนโลยีและสื่อดิจิทัลยังเพิ่มความซับซ้อนให้แก่การกำกับดูแลการเลือกตั้ง การสื่อสารทางการเมืองผ่านสื่อสังคมออนไลน์ช่วยให้ประชาชนเข้าถึงข้อมูลและมีส่วนร่วมทางการเมืองได้รวดเร็วขึ้น แต่ในอีกด้านหนึ่งก็ทำให้เกิดความท้าทายใหม่ เช่น การเผยแพร่ข้อมูลเท็จ การบิดเบือนข้อมูลทางการเมือง การใช้เครือข่ายออนไลน์เพื่อชี้นำความคิดเห็นของประชาชน และการหาเสียงในพื้นที่ดิจิทัลที่ตรวจสอบได้ยากขึ้น บริบทดังกล่าวทำให้ กกต. ต้องปรับบทบาทจากการกำกับดูแลการเลือกตั้งในพื้นที่

ทางกายภาพ ไปสู่การกำกับดูแลกระบวนการเลือกตั้งในพื้นที่สื่อสารสมัยใหม่ ซึ่งมีความรวดเร็ว ซับซ้อน และส่งผลต่อความเชื่อมั่นของประชาชนโดยตรง

ความท้าทายดังกล่าวปรากฏชัดในการเลือกตั้งสมาชิกสภาผู้แทนราษฎร พ.ศ. 2562 และ พ.ศ. 2566 การเลือกตั้ง พ.ศ. 2562 เป็นการเลือกตั้งทั่วไปครั้งแรกภายใต้รัฐธรรมนูญ พ.ศ. 2560 ซึ่งมีการเปลี่ยนแปลงรูปแบบการเลือกตั้งและวิธีการได้มาซึ่งผู้ได้รับเลือกตั้ง ส่งผลให้การบริหารจัดการเลือกตั้ง การสื่อสารกติกากับประชาชน และการสร้างความเข้าใจต่อระบบเลือกตั้งใหม่เป็นภารกิจสำคัญของ กกต. ขณะเดียวกัน ภายหลังการเลือกตั้งยังเกิดข้อถกเถียงเกี่ยวกับความถูกต้องของข้อมูลและการรายงานผลคะแนน เช่น กรณีจำนวนผู้ใช้สิทธิกับบัตรเลือกตั้งที่ไม่สอดคล้องกัน หรือที่เรียกว่า “บัตรเขย่ง” ซึ่งสะท้อนความสำคัญของระบบข้อมูล การชี้แจงต่อสาธารณะ และกลไกสร้างความเชื่อมั่นต่อผลการเลือกตั้ง โดยในการเลือกตั้ง พ.ศ. 2566 แม้ กกต. มีการพัฒนาระบบรายงานผลและการเปิดเผยข้อมูลการเลือกตั้งมากขึ้น แต่ยังปรากฏความท้าทายด้านการบริหารจัดการในระดับปฏิบัติการ เช่น ปัญหาการกรอกข้อมูลเขตเลือกตั้งผิดพลาดในการเลือกตั้งล่วงหน้า ซึ่งนำไปสู่การวิพากษ์วิจารณ์และข้อเรียกร้องให้ กกต. ชี้แจงต่อสาธารณะ เหตุการณ์ดังกล่าวสะท้อนว่าความชอบธรรมของการเลือกตั้งขึ้นอยู่กับความสามารถของ กกต. ในการบริหารจัดการกระบวนการเลือกตั้งอย่างถูกต้อง โปร่งใส ตรวจสอบได้ และสื่อสารกับประชาชนได้อย่างทันท่วงที

จากบริบทดังกล่าว จะเห็นได้ว่า บทบาทของคณะกรรมการการเลือกตั้งในการจัดการเลือกตั้งสมาชิกสภาผู้แทนราษฎรมีพัฒนาการที่สัมพันธ์กับทั้งการเปลี่ยนแปลงทางกฎหมาย รัฐธรรมนูญ เศรษฐกิจ สังคม และเทคโนโลยี ช่องว่างสำคัญในเชิงนโยบายจึงอยู่ที่การออกแบบกลไกการจัดการเลือกตั้งให้สามารถตอบสนองต่อปัญหาการทุจริตรูปแบบเดิม ควบคู่กับความท้าทายรูปแบบใหม่ในยุคดิจิทัล ตลอดจนสร้างความเชื่อมั่นของประชาชนต่อความเป็นกลางและประสิทธิภาพของ กกต. ด้วยเหตุนี้ ผู้วิจัยจึงมีความสนใจศึกษาพัฒนาการบทบาทของคณะกรรมการการเลือกตั้งในการจัดการเลือกตั้งสมาชิกสภาผู้แทนราษฎร เพื่อทำความเข้าใจการเปลี่ยนแปลงของอำนาจ หน้าที่ กลไกการทำงาน ปัญหา อุปสรรค และแนวทางพัฒนาการบริหารจัดการเลือกตั้งของไทยให้มีความสุจริต เที่ยงธรรม โปร่งใส และได้รับความเชื่อมั่นจากประชาชน

วัตถุประสงค์การวิจัย

1. เพื่อศึกษาพัฒนาการของบทบาทคณะกรรมการการเลือกตั้งในการจัดการเลือกตั้งสมาชิกสภาผู้แทนราษฎรภายใต้บริบททางการเมือง กฎหมาย และสังคมตั้งแต่อดีตจนถึงปัจจุบัน

2. เพื่อศึกษาปัญหาและอุปสรรคของคณะกรรมการการเลือกตั้งในการจัดการเลือกตั้งสมาชิกสภาผู้แทนราษฎรตั้งแต่อดีตจนถึงปัจจุบัน

3. เพื่อเสนอแนวทางการพัฒนาบทบาทของคณะกรรมการการเลือกตั้งในการจัดการเลือกตั้งสมาชิกสภาผู้แทนราษฎรให้มีประสิทธิภาพ โปร่งใส เที่ยงธรรม และสอดคล้องกับยุทธศาสตร์ของคณะกรรมการการเลือกตั้ง

การทบทวนวรรณกรรม

1. แนวคิดเกี่ยวกับการเลือกตั้ง

การเลือกตั้งเป็นกลไกพื้นฐานของระบอบประชาธิปไตยที่เปิดโอกาสให้ประชาชนใช้สิทธิขั้นพื้นฐานในการแสดงเจตจำนงทางการเมือง ผ่านการเลือกผู้แทนหรือผู้นำภายใต้กติกาที่ชัดเจน เป็นธรรม และโปร่งใส ทั้งยังเป็นกระบวนการที่สร้างความชอบธรรมให้แก่รัฐบาลและสะท้อนบทบาทของประชาชนในฐานะเจ้าของอำนาจอธิปไตย (Fall et al., 2012) นักวิชาการเห็นพ้องว่า การเลือกตั้งทำหน้าที่เป็นกลไกตรวจสอบ ถ่วงดุลอำนาจรัฐ และสะท้อนคุณภาพของประชาธิปไตยในแต่ละประเทศ (Edet et al., 2021) การเลือกตั้งที่เสรีและเป็นธรรมถือเป็นเงื่อนไขพื้นฐานของประชาธิปไตย เนื่องจากช่วยคุ้มครองสิทธิของผู้มีสิทธิเลือกตั้ง สร้างความไว้วางใจต่อระบบการเมือง และส่งเสริมเสถียรภาพทางการเมืองในระยะยาว (Richard, 2021) เช่นเดียวกับบริบทประเทศไทย การเลือกตั้งหมายถึงกระบวนการที่ประชาชนใช้สิทธิเลือกผู้แทนเพื่อทำหน้าที่แทนตนในกิจการสาธารณะทั้งในระดับท้องถิ่นและระดับชาติ สอดคล้องกับหลักประชาธิปไตยที่เปิดโอกาสให้ประชาชนกำหนดทิศทางการพัฒนาประเทศด้วยตนเอง (ณัฐวุฒิ วงศ์เนียม, 2564)

ในมิติหลักเกณฑ์และกติกา การเลือกตั้งเป็นองค์ประกอบสำคัญที่กำหนดให้กระบวนการเลือกตั้งเป็นไปอย่างยุติธรรม โปร่งใส และสะท้อนเจตจำนงของประชาชน โดยครอบคลุมมาตรการควบคุมความเสมอภาค การกำกับการหาเสียง การตรวจสอบการใช้จ่ายทางการเมือง และการพิจารณาความชอบด้วยกฎหมายของผลการเลือกตั้ง (Fall et al., 2012) ส่วนในเชิงกฎหมายมหาชน สิทธิเลือกตั้งถือเป็นสิทธิขั้นพื้นฐานที่ได้รับการรับรองตามรัฐธรรมนูญ หากกระบวนการเลือกตั้งขัดต่อหลักความเสมอภาค ความเป็นอิสระ หรือความโปร่งใส ศาลสามารถวินิจฉัยให้การเลือกตั้งเป็นโมฆะได้ในกรณีที่ความผิดนั้นส่งผลกระทบอย่างมีนัยสำคัญต่อผลการเลือกตั้ง

2. แนวคิดเกี่ยวกับการบริหารจัดการการเลือกตั้ง

การบริหารจัดการการเลือกตั้งเป็นกระบวนการสำคัญที่ส่งผลโดยตรงต่อความโปร่งใส ความน่าเชื่อถือและความชอบธรรมของระบอบประชาธิปไตย โดยต้องอาศัยกรอบกฎหมายที่ชัดเจน บุคลากรที่มีสมรรถนะ การให้ความรู้แก่ประชาชน และมาตรการป้องกันการทุจริตอย่างมีประสิทธิภาพ (Fall et al., 2012) ทำให้เกิดกลไกที่เป็นองค์กรบริหารการเลือกตั้ง หรือ Election Management Body (EMB) มีบทบาทตั้งแต่การลงทะเบียนผู้มีสิทธิ การจัดการเลือกตั้ง การนับคะแนน การประกาศผล และการพิจารณาข้อร้องเรียน ซึ่งความเป็นอิสระและความเป็นกลางของหน่วยงานจัดการเลือกตั้งจะเป็นปัจจัยสำคัญต่อความเชื่อมั่นของประชาชน (Onyalo, 2020)

เมื่อเปรียบเทียบการบริหารจัดการการเลือกตั้งในต่างประเทศ มีรูปแบบที่หลากหลายตามบริบททางการเมือง กฎหมาย และโครงสร้างการบริหารของแต่ละประเทศ อย่างไรก็ตาม ประเด็นร่วมที่ปรากฏ คือ ความน่าเชื่อถือของการเลือกตั้งขึ้นอยู่กับความสามารถขององค์กรบริหารการเลือกตั้ง (EMB) ในการดำเนินงานอย่างเป็นอิสระ เป็นกลาง โปร่งใส และตรวจสอบได้ ตั้งแต่การลงทะเบียนผู้มีสิทธิเลือกตั้ง การจัดการลงคะแนน การนับคะแนน การประกาศผล ไปจนถึงการพิจารณาข้อร้องเรียนและข้อพิพาททางการเลือกตั้ง (Nackerdien & Cabacenco, 2023; Onyalo, 2020)

เมื่อพิจารณาเปรียบเทียบเชิงโครงสร้าง พบว่า รูปแบบของ EMB สามารถจำแนกได้เป็น 3 ลักษณะ ได้แก่ รูปแบบองค์กรอิสระ รูปแบบที่อยู่ภายใต้ฝ่ายบริหาร และรูปแบบผสม โดยประเทศที่ใช้รูปแบบองค์กรอิสระ เช่น แคนาดาและอินเดีย มักให้ความสำคัญกับการคุ้มครองสถานะทางกฎหมาย ความเป็นมืออาชีพของบุคลากร และความเป็นกลางทางการเมืองของผู้บริหารการเลือกตั้ง ขณะที่สหรัฐอเมริกา ใช้ระบบกระจายอำนาจโดยให้รัฐและท้องถิ่นมีบทบาทหลักในการบริหารจัดการเลือกตั้ง ซึ่งสะท้อนหลักการกระจายอำนาจ แต่ก็ทำให้เกิดความแตกต่างด้านมาตรฐานและขั้นตอนในแต่ละพื้นที่ (Alihodžić, 2023) ส่วนประเทศในยุโรปเหนือ เช่น นอร์เวย์และสวีเดน ใช้ระบบที่ผสมผสานระหว่างกรอบกฎหมายส่วนกลางกับการปฏิบัติในระดับท้องถิ่น ทำให้การจัดการเลือกตั้งมีความยืดหยุ่นและสอดคล้องกับบริบทพื้นที่ (Nackerdien & Cabacenco, 2023)

นอกจากนี้ ประสบการณ์ของประเทศในแอฟริกาและเอเชียสะท้อนว่า การมี EMB ที่เป็นอิสระตามกฎหมาย ยังไม่สามารถรับรองได้ว่าการเลือกตั้งจะได้รับความเชื่อมั่นจากประชาชน ถ้าองค์กรดังกล่าวยังเผชิญข้อจำกัดด้านงบประมาณ ความมั่นคงทางการเมือง การแทรกแซงจากผู้มีอำนาจ หรือความไม่ไว้วางใจของสาธารณชน ตัวอย่างเช่น ไนจีเรีย แม้มีคณะกรรมการการเลือกตั้งแห่งชาติที่มีสถานะตามรัฐธรรมนูญ แต่ยังถูกวิพากษ์เกี่ยวกับความเป็นกลาง ปัญหาความมั่นคง และประสิทธิภาพในการป้องกันการทุจริตเลือกตั้ง (Edet et al., 2021; Abakpa, 2024) ขณะที่เคนยาได้พยายามปฏิรูประบบการเลือกตั้งภายหลังเหตุการณ์ความรุนแรงทางการเมือง โดยจัดตั้งคณะกรรมการการเลือกตั้งและเขตแดนอิสระ และนำเทคโนโลยีมาใช้ในกระบวนการเลือกตั้งเพื่อเพิ่มความโปร่งใสและลดข้อโต้แย้งเกี่ยวกับผลการเลือกตั้ง (Alihodžić et al., 2024)

บทเรียนสำคัญจากต่างประเทศสะท้อนการพิจารณาความสัมพันธ์ระหว่างโครงสร้างองค์กร อำนาจทางกฎหมาย ความเป็นมืออาชีพ กลไกตรวจสอบ และความเชื่อมั่นของประชาชน ประเทศที่มีระบบเลือกตั้งน่าเชื่อถือมักมีองค์ประกอบร่วม คือ มีกฎหมายที่ชัดเจน มีองค์กรบริหารการเลือกตั้งที่เป็นอิสระเพียงพอ มีระบบปฏิบัติการที่โปร่งใส มีช่องทางให้ผู้มีส่วนได้ส่วนเสียตรวจสอบ และมีมาตรการสื่อสารต่อสาธารณะอย่างต่อเนื่อง เมื่อเชื่อมโยงกับบริบทไทย มีคณะกรรมการการเลือกตั้งถูกออกแบบให้เป็นองค์กรอิสระตามรัฐธรรมนูญเช่นกัน แต่ยังเผชิญข้อถกเถียงเกี่ยวกับความโปร่งใส การสื่อสารกับประชาชน การใช้อำนาจทางกฎหมาย และความเชื่อมั่นต่อผลการเลือกตั้งในบางช่วงเวลา ดังนั้น การเปรียบเทียบกับต่างประเทศชี้ให้เห็นว่า การพัฒนาบทบาทของคณะกรรมการการเลือกตั้งควรมุ่งพัฒนาความสามารถในการบริหารจัดการเลือกตั้งทั้งระบบ ได้แก่ การจัดการข้อมูลผู้มีสิทธิเลือกตั้ง การกำกับการหาเสียง การบริหารการลงคะแนนล่วงหน้าและนอกราชอาณาจักร การรายงานผลคะแนน การพิจารณาข้อร้องเรียน และการสร้างความร่วมมือกับภาคประชาชน ภายใต้หลักความโปร่งใส ตรวจสอบได้ และสอดคล้องกับสภาพสังคมการเมืองของประเทศ

3. แนวคิดเกี่ยวกับเทคโนโลยีทางการเลือกตั้ง

แนวคิดเทคโนโลยีทางการเลือกตั้งเริ่มได้รับความสำคัญมากขึ้นในวรรณกรรมว่าด้วยการบริหารจัดการการเลือกตั้งสมัยใหม่ เนื่องจากกระบวนการเลือกตั้งมีความซับซ้อนมากขึ้น ทั้งในด้านจำนวนผู้มีสิทธิเลือกตั้ง ความรวดเร็วของการรายงานข้อมูล ความคาดหวังของประชาชนต่อความโปร่งใส และความจำเป็นในการลด

ข้อผิดพลาดเชิงปฏิบัติ ทั้งนี้ การนำเทคโนโลยีมาใช้ในการเลือกตั้ง ขึ้นอยู่กับความพร้อมทางเทคนิค ความสัมพันธ์กับกรอบกฎหมาย ความพร้อมของสถาบัน และวัฒนธรรมทางการเมืองของประเทศนั้น ๆ (Alvarez, Hall, & Trechsel, 2009)

การใช้เทคโนโลยีช่วยเพิ่มประสิทธิภาพขององค์กรบริหารการเลือกตั้ง โดยทำให้การประมวลผลข้อมูลมีความรวดเร็ว ลดภาระงานเชิงเอกสาร ลดข้อผิดพลาดบางประเภท และเปิดโอกาสให้ประชาชนติดตามข้อมูลการเลือกตั้งได้สะดวกขึ้น ตัวอย่างเช่น ระบบฐานข้อมูลผู้มีสิทธิเลือกตั้งสามารถช่วยลดปัญหารายชื่อซ้ำหรือรายชื่อตกหล่น ระบบรายงานผลคะแนนสามารถเพิ่มความรวดเร็วในการเผยแพร่ข้อมูล และระบบรับเรื่องร้องเรียนออนไลน์สามารถช่วยให้ประชาชนเข้าถึงช่องทางตรวจสอบได้ง่ายขึ้น (International IDEA, 2019; UNDP, 2014) กรณีของเอสโตเนียสะท้อนว่า การใช้เทคโนโลยีเลือกตั้งในระยะยาวจำเป็นต้องพัฒนาควบคู่กับความไว้วางใจของประชาชน การยอมรับของผู้ใช้ และกลไกการตรวจสอบความถูกต้องของระบบ (Ehin et al., 2022)

อย่างไรก็ตาม ถ้าการออกแบบเทคโนโลยีทางการเลือกตั้งขาดความโปร่งใส ขาดมาตรฐานด้านความปลอดภัย หรือประชาชนไม่เข้าใจวิธีการทำงานของระบบ เทคโนโลยีอาจกลายเป็นแหล่งของข้อโต้แย้งใหม่ได้ เช่น ความกังวลเรื่องความปลอดภัยของข้อมูล ความผิดพลาดของระบบ การเข้าถึงเทคโนโลยีที่ไม่เท่าเทียม และข้อสงสัยต่อความถูกต้องของผลคะแนน (Garnett & James, 2020) นอกจากนี้ การขยายตัวของสื่อสังคมออนไลน์ยังทำให้การเลือกตั้งต้องเผชิญปัญหาใหม่ เช่น ข่าวลวง การบิดเบือนข้อมูล และการสื่อสารทางการเมืองที่ตรวจสอบได้ยากขึ้น ซึ่งในบริบทไทยถือเป็นความท้าทายต่อทั้งการกำกับดูแลและการบังคับใช้กฎหมาย (วราภรณ์ วนาพิทักษ์, 2565) ดังนั้น การนำเทคโนโลยีมาใช้ในการเลือกตั้งจึงต้องควบคู่กับมาตรการตรวจสอบ ความปลอดภัยทางไซเบอร์ การเปิดเผยข้อมูล การให้ความรู้แก่ประชาชน และกลไกให้ผู้มีส่วนได้ส่วนเสียสามารถตรวจสอบได้ (Garnett & James, 2020)

สำหรับประเทศไทย แนวคิดเรื่องเทคโนโลยีทางการเลือกตั้งมีความสำคัญต่อการพัฒนาบทบาทของคณะกรรมการการเลือกตั้ง เนื่องจากการเลือกตั้งในช่วงหลังมีความซับซ้อนมากขึ้น ทั้งการจัดการฐานข้อมูลผู้มีสิทธิเลือกตั้ง การเลือกตั้งล่วงหน้า การเลือกตั้งนอกราชอาณาจักร การรายงานผลคะแนน การรับเรื่องร้องเรียน และการสื่อสารกับประชาชนผ่านช่องทางดิจิทัล งานศึกษาในบริบทไทยยังเสนอว่า เทคโนโลยีใหม่ เช่น บล็อกเชน อาจมีศักยภาพในการเพิ่มความโปร่งใส ความปลอดภัยของข้อมูล และการตรวจสอบย้อนกลับของระบบเลือกตั้ง แต่การนำมาใช้จำเป็นต้องพิจารณาความพร้อมด้านกฎหมาย โครงสร้างพื้นฐาน ความเชื่อมั่นของประชาชน และกลไกกำกับดูแลอย่างรอบด้าน (ณฐพร กายสิทธิ์ และชาญชัย จิวจินดา, 2569)

2.4 แนวคิดเกี่ยวกับการมีส่วนร่วมของภาคประชาสังคมในการเลือกตั้ง

เนื่องจากการเลือกตั้งเป็นกระบวนการสาธารณะที่เกี่ยวข้องกับประชาชน พรรคการเมือง ผู้สมัคร สื่อมวลชน องค์กรภาคประชาชน และหน่วยงานรัฐอื่น ๆ โดยเฉพาะการมีภาคประชาสังคมเข้ามามีส่วนร่วมในการเลือกตั้ง ช่วยเพิ่มความโปร่งใสของกระบวนการเลือกตั้ง ยับยั้งการทุจริต และสนับสนุนการสร้างมาตรฐานของการบริหารการเลือกตั้ง (Carothers, 1997; Bjornlund, 2004) โดยองค์กรภาคประชาสังคมสามารถมีบทบาทได้หลายระดับ ตั้งแต่การให้ข้อมูลแก่ผู้มีสิทธิเลือกตั้ง การรณรงค์ให้ประชาชนออกมาใช้สิทธิ

การติดตามการหาเสียง การเฝ้าระวังการซื้อสิทธิขายเสียง การสังเกตการณ์ในวันเลือกตั้ง การตรวจสอบการนับคะแนน ไปจนถึงการจัดทำข้อเสนอแนะเพื่อปรับปรุงระบบเลือกตั้งหลังการเลือกตั้ง (Asian Network for Free Elections, 2020; Bjornlund, 2004) แนวคิดดังกล่าวสอดคล้องกับหลักการติดตามตรวจสอบการเลือกตั้งที่เห็นว่าการสังเกตการณ์ควรครอบคลุมทั้งช่วงก่อนการเลือกตั้ง ระหว่างการเลือกตั้ง และหลังการเลือกตั้ง เพื่อประเมินความเป็นธรรมของกระบวนการเลือกตั้งอย่างรอบด้าน (Asian Network for Free Elections, 2020) บทบาทนี้ช่วยเพิ่มความโปร่งใส ลดโอกาสการทุจริต และทำให้ประชาชนรู้สึกว่าตนเองมีส่วนร่วมในการคุ้มครองความสุจริตของการเลือกตั้ง

อย่างไรก็ตาม การมีส่วนร่วมของภาคประชาสังคมจะก่อให้เกิดผลเชิงบวกได้ก็ต่อเมื่อมีกติกาที่ชัดเจน มีช่องทางประสานงานกับองค์กรบริหารการเลือกตั้ง และมีหลักประกันด้านความเป็นอิสระของผู้สังเกตการณ์ ถ้าหากภาคประชาสังคมถูกจำกัดบทบาทมากเกินไป กระบวนการตรวจสอบจากภายนอกอาจอ่อนแอลง แต่หากผู้สังเกตการณ์ขาดมาตรฐานในการปฏิบัติงานหรือถูกตั้งคำถามเรื่องความเป็นกลาง ก็อาจกระทบต่อความน่าเชื่อถือของการสังเกตการณ์ได้เช่นกัน (Carothers, 1997; Kelley, 2010) ดังนั้น ความสัมพันธ์ระหว่างองค์กรบริหารการเลือกตั้งกับภาคประชาสังคมจึงควรอยู่บนฐานของความร่วมมือที่เคารพบทบาทซึ่งกันและกัน โดย กกต. ทำหน้าที่กำกับและจัดการเลือกตั้งตามกฎหมาย ขณะที่ภาคประชาสังคมทำหน้าที่สนับสนุนการตรวจสอบ ให้ข้อมูล และสะท้อนปัญหาจากประชาชน

ในประเทศไทย การมีส่วนร่วมของภาคประชาสังคมมีความสำคัญต่อการพัฒนาบทบาทของคณะกรรมการการเลือกตั้ง เนื่องจากปัญหาการทุจริตเลือกตั้งและความไม่เชื่อมั่นต่อกระบวนการเลือกตั้งเกี่ยวข้องกับพฤติกรรมทางการเมืองในพื้นที่ ระบบอุปถัมภ์ การซื้อสิทธิขายเสียง และการเข้าถึงข้อมูลข่าวสารของประชาชน งานวิจัยการเลือกตั้งในบริบทไทยบ่งชี้ว่า เครือข่ายภาคประชาสังคมสามารถมีบทบาทส่งเสริมการเรียนรู้เกี่ยวกับการเลือกตั้ง สร้างความร่วมมือกับภาครัฐ ส่งเสริมความโปร่งใสและการตรวจสอบ ตลอดจนติดตามความรับผิดชอบของผู้แทนที่ได้รับเลือกตั้ง (ธานี ถังทอง, 2568) นอกจากนี้ การมีส่วนร่วมของชุมชนและภาคพลเมืองสามารถช่วยลดความขัดแย้งในการหาเสียง และทำให้ประชาชนเห็นว่าตนเองเป็นส่วนหนึ่งของการส่งเสริมการเลือกตั้งที่มีคุณภาพ (ศุภณัฐ เพิ่มพูนวิวัฒน์ และจารุวรรณ แก้วมะโน, 2564) ดังนั้น การเปิดพื้นที่ให้ภาคประชาสังคมเข้ามามีส่วนร่วมในการให้ความรู้ เฝ้าระวัง และสะท้อนปัญหา จึงเป็นแนวทางหนึ่งที่ช่วยเสริมสร้างความโปร่งใสและเพิ่มความเชื่อมั่นต่อการจัดการเลือกตั้งของคณะกรรมการการเลือกตั้ง

วิธีดำเนินการวิจัย

รูปแบบการวิจัย

การวิจัยนี้เป็นการวิจัยเชิงคุณภาพ โดยใช้การวิจัยเอกสารร่วมกับการสัมภาษณ์เชิงลึกแบบกึ่งโครงสร้าง เพื่อศึกษาพัฒนาการบทบาทของคณะกรรมการการเลือกตั้งในการจัดการเลือกตั้งสมาชิกสภาผู้แทนราษฎร ปัญหาและอุปสรรคในการปฏิบัติหน้าที่ และแนวทางการพัฒนาบทบาท

ของคณะกรรมการการเลือกตั้งให้สอดคล้องกับบริบททางการเมือง กฎหมาย สังคม และเทคโนโลยีที่เปลี่ยนแปลงไป

ประชากรและกลุ่มตัวอย่าง

ประชากรในการวิจัย ได้แก่ บุคคลและกลุ่มผู้มีส่วนเกี่ยวข้องกับการจัดการเลือกตั้งสมาชิกสภาผู้แทนราษฎร ทั้งในเชิงนโยบาย เชิงปฏิบัติ และในฐานะผู้มีส่วนได้ส่วนเสียในกระบวนการเลือกตั้ง ผู้วิจัยคัดเลือกผู้ให้ข้อมูลสำคัญแบบเจาะจง จำนวน 17 คน โดยใช้เกณฑ์การคัดเลือก ได้แก่ 1) เป็นผู้มีบทบาท หน้าที่ หรือประสบการณ์เกี่ยวข้องกับการเลือกตั้งสมาชิกสภาผู้แทนราษฎร 2) มีความรู้หรือประสบการณ์เกี่ยวกับบทบาทของคณะกรรมการการเลือกตั้งหรือกระบวนการเลือกตั้ง 3) สามารถให้ข้อมูลเชิงลึกเกี่ยวกับปัญหา อุปสรรค และแนวทางพัฒนาการจัดการเลือกตั้งได้ และ 4) ยินยอมให้ข้อมูลโดยสมัครใจ

เพื่อให้การกระจายกลุ่มผู้ให้ข้อมูลดังกล่าวมีวัตถุประสงค์เพื่อให้ครอบคลุมมุมมองด้านนโยบาย การปฏิบัติ และประสบการณ์ของผู้มีส่วนได้ส่วนเสียในกระบวนการเลือกตั้ง ดังนั้น จึงกำหนดผู้ให้ข้อมูลสำคัญประกอบด้วย 6 กลุ่ม ได้แก่ คณะกรรมการการเลือกตั้งหรือผู้เกี่ยวข้องระดับนโยบาย จำนวน 2 คน เจ้าหน้าที่ผู้ปฏิบัติงานด้านการเลือกตั้ง จำนวน 4 คน ผู้เชี่ยวชาญด้านรัฐศาสตร์ กฎหมายรัฐธรรมนูญ หรือกฎหมายเลือกตั้ง จำนวน 3 คน ตัวแทนพรรคการเมืองหรือผู้เกี่ยวข้องกับการแข่งขันทางการเมือง จำนวน 3 คน สื่อมวลชนหรือผู้ติดตามประเด็นการเลือกตั้ง จำนวน 2 คน และประชาชนผู้มีสิทธิเลือกตั้ง จำนวน 3 คน รวมทั้งสิ้น 17 คน

เครื่องมือที่ใช้ในการวิจัย

เครื่องมือที่ใช้ในการวิจัย คือ แบบสัมภาษณ์เชิงลึกแบบกึ่งโครงสร้าง ซึ่งพัฒนาจากการทบทวนแนวคิด ทฤษฎี กฎหมายเลือกตั้ง และงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง โดยครอบคลุม 4 ประเด็นหลัก ได้แก่ 1) ข้อมูลทั่วไปและบทบาทของผู้ให้ข้อมูล 2) พัฒนาการบทบาทของคณะกรรมการการเลือกตั้งตั้งแต่อดีตจนถึงปัจจุบัน 3) ปัญหาและอุปสรรคในการจัดการเลือกตั้งสมาชิกสภาผู้แทนราษฎร และ 4) แนวทางการพัฒนาบทบาทของคณะกรรมการการเลือกตั้งและความสอดคล้องกับยุทธศาสตร์ของคณะกรรมการการเลือกตั้ง ทั้งนี้ ผู้วิจัยได้ตรวจสอบคุณภาพเครื่องมือโดยเสนอร่างแบบสัมภาษณ์ต่ออาจารย์ที่ปรึกษาและผู้ทรงคุณวุฒิ จำนวน 3 คน เพื่อตรวจสอบความตรงเชิงเนื้อหา ความครอบคลุมของประเด็นคำถาม ความชัดเจนของภาษา และความสอดคล้องกับวัตถุประสงค์การวิจัย จากนั้นปรับปรุงข้อคำถามโดยลดความซ้ำซ้อน ปรับถ้อยคำให้ชัดเจน เพิ่มประเด็นด้านบริบททางเศรษฐกิจ สังคม เทคโนโลยี และการมีส่วนร่วมของภาคประชาสังคม ก่อนนำไปใช้เก็บรวบรวมข้อมูลจริง

การรวบรวมข้อมูล

การรวบรวมข้อมูลดำเนินการ 2 วิธี ได้แก่

1. การวิจัยเอกสารครอบคลุมเอกสารชั้นต้น เช่น รัฐธรรมนูญ พระราชบัญญัติประกอบรัฐธรรมนูญ รายงานผลการเลือกตั้ง ประกาศ ระเบียบ และเอกสารทางราชการที่เกี่ยวข้อง รวมถึงเอกสารชั้นรอง เช่น หนังสือ ตำรา บทความวิชาการ บทความวิจัย และรายงานวิจัยที่เกี่ยวข้องกับการบริหารจัดการเลือกตั้ง องค์กรบริหารการเลือกตั้ง เทคโนโลยีทางการเลือกตั้ง และการมีส่วนร่วมของภาคประชาสังคม

2. การสัมภาษณ์เชิงลึก ใช้แบบสัมภาษณ์กึ่งโครงสร้างเป็นแนวทางในการสนทนา เพื่อเปิดโอกาสให้ผู้ให้ข้อมูลอธิบายประสบการณ์ ความคิดเห็น และข้อเสนอแนะได้อย่างยืดหยุ่น ก่อนการสัมภาษณ์ ผู้วิจัยชี้แจงวัตถุประสงค์ของการวิจัย ขอบเขตการใช้ข้อมูล และสิทธิของผู้ให้ข้อมูล พร้อมขอความยินยอมให้สัมภาษณ์

การวิเคราะห์ข้อมูล

การวิเคราะห์ข้อมูลใช้วิธีการวิเคราะห์เนื้อหา โดยจัดระเบียบข้อมูลจากเอกสารและการสัมภาษณ์ กำหนดหน่วยความหมาย จัดรหัสข้อมูล และจำแนกประเด็นตามวัตถุประสงค์การวิจัย ได้แก่ พัฒนาการบทบาทของคณะกรรมการการเลือกตั้ง ปัญหาและอุปสรรคในการจัดการเลือกตั้ง และแนวทางการพัฒนาบทบาทของคณะกรรมการการเลือกตั้ง ทั้งนี้ ผู้วิจัยตรวจสอบความน่าเชื่อถือของข้อมูลด้วยการตรวจสอบแบบสามเส้า โดยเปรียบเทียบข้อมูลจาก 3 แหล่ง ได้แก่ 1) เอกสารชั้นต้น เช่น กฎหมาย รายงานการเลือกตั้ง และเอกสารทางราชการ 2) เอกสารชั้นรอง เช่น หนังสือ บทความวิชาการ และงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง และ 3) ข้อมูลจากการสัมภาษณ์ผู้ให้ข้อมูลสำคัญ หากข้อมูลจากหลายแหล่งมีความสอดคล้องกัน ผู้วิจัยใช้เป็นข้อค้นพบหลัก หากพบความแตกต่าง ผู้วิจัยพิจารณาบริบทของแหล่งข้อมูล ตำแหน่งหน้าที่ของผู้ให้ข้อมูล และช่วงเวลาของเอกสารก่อนสรุปผลการวิเคราะห์ จากนั้นนำเสนอผลการวิจัยในรูปแบบพรรณนาเชิงวิเคราะห์เชื่อมโยงกับวัตถุประสงค์การวิจัยต่อไป

ผลการวิจัย

1. พัฒนาการของบทบาทคณะกรรมการการเลือกตั้งในการจัดการเลือกตั้งสมาชิกสภาผู้แทนราษฎรภายใต้บริบททางการเมือง กฎหมาย และสังคม

จากการศึกษาพบว่า คณะกรรมการการเลือกตั้ง หรือ กกต. มีพัฒนาการจากกลไกควบคุมการเลือกตั้งที่เคยอยู่ภายใต้ฝ่ายบริหารไปสู่องค์กรอิสระตามรัฐธรรมนูญ โดยก่อนการจัดตั้ง กกต. การเลือกตั้งอยู่ภายใต้ความรับผิดชอบของกระทรวงมหาดไทย ซึ่งถูกวิพากษ์เกี่ยวกับความเป็นกลางและความเสี่ยงต่อการแทรกแซงทางการเมือง ต่อมา ในรัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทย พุทธศักราช 2540 จึงบัญญัติให้จัดตั้ง กกต. ขึ้นเป็นองค์กรอิสระ เพื่อทำหน้าที่ควบคุมและจัดการเลือกตั้งให้เป็นไปโดยสุจริต เที่ยงธรรม และตรวจสอบได้

ในระยะแรก กกต. มีบทบาทสำคัญทั้งด้านการบริหารจัดการเลือกตั้ง การกำกับพรรคการเมือง การสืบสวนไต่สวนข้อร้องเรียน และการใช้มาตรการทางกฎหมายต่อการทุจริตเลือกตั้ง เช่น การสั่งเลือกตั้งใหม่ การระงับสิทธิสมัครรับเลือกตั้ง หรือการเพิกถอนสิทธิเลือกตั้งตามเงื่อนไขของกฎหมาย ต่อมา ภายใต้รัฐธรรมนูญ พ.ศ. 2550 และ พ.ศ. 2560 บทบาทของ กกต. ยังคงได้รับการรับรองในฐานะองค์กรอิสระ แต่มีการปรับเปลี่ยนโครงสร้าง อำนาจหน้าที่ และกลไกถ่วงดุลให้สอดคล้องกับบริบททางการเมืองที่เปลี่ยนแปลง โดยเฉพาะรัฐธรรมนูญ พ.ศ. 2560 ที่กำหนดให้ กกต. มีกรรมการ 7 คน และขยายบทบาทด้านการสืบสวน ไต่สวน การกำกับการเลือกตั้ง และการส่งเสริมการมีส่วนร่วมของประชาชน

จากการสัมภาษณ์ผู้ให้ข้อมูลสำคัญสะท้อนว่า กกต. มีบทบาทสำคัญในการสร้างมาตรฐานการเลือกตั้งและลดการแทรกแซงจากฝ่ายบริหารเมื่อเทียบกับช่วงก่อนรัฐธรรมนูญ พ.ศ. 2540 ผู้ให้ข้อมูลเห็นตรงกันว่า การมีองค์กรอิสระด้านการเลือกตั้งช่วยทำให้กระบวนการเลือกตั้งมีกรอบกฎหมายและขั้นตอนที่ชัดเจนมากขึ้น ทั้งในด้านการกำหนดวันเลือกตั้ง การรับสมัครผู้สมัคร การจัดหน่วยเลือกตั้ง การนับคะแนน และการประกาศผลการเลือกตั้ง อย่างไรก็ตาม ผู้ให้ข้อมูลบางส่วนเห็นว่า พัฒนาการของ กกต. ยังมีลักษณะเข้มแข็งในเชิงกฎหมาย แต่ยังไม่เพียงพอในเชิงความเชื่อมั่น กล่าวคือ แม้ กกต. มีอำนาจตามรัฐธรรมนูญและกฎหมายประกอบรัฐธรรมนูญอย่างชัดเจน แต่การสื่อสารเหตุผลของการตัดสินใจ การอธิบายข้อผิดพลาดเชิงปฏิบัติ และการเปิดเผยข้อมูลต่อสาธารณะยังไม่สามารถตอบสนองความคาดหวังของประชาชนได้เต็มที่ โดยเฉพาะในยุคที่ประชาชนสามารถติดตาม ตรวจสอบ และวิพากษ์การเลือกตั้งผ่านสื่อออนไลน์ได้อย่างรวดเร็ว

นอกจากนี้ จากการทบทวนวรรณสะท้อนว่า บทบาทของ กกต. ในช่วงหลังยังครอบคลุมการพัฒนาเครื่องมือดิจิทัล การให้ข้อมูลแก่ประชาชน การจัดระบบแจ้งเบาะแสการทุจริต และการส่งเสริมความรู้ประชาธิปไตย เช่น การใช้ระบบ Smart Vote ช่องทางแจ้งเบาะแส และสื่อดิจิทัลของสำนักงาน กกต. พัฒนาการดังกล่าวสะท้อนการปรับตัวของ กกต. จากองค์กรที่เน้นการควบคุมและบังคับใช้กฎหมายไปสู่องค์กรบริหารการเลือกตั้งที่ต้องทำงานเชิงรุกด้านข้อมูล เทคโนโลยี และการสื่อสารกับประชาชนมากขึ้น เช่นเดียวกับผู้ให้ข้อมูลสะท้อนว่า บทบาทของ กกต. ในปัจจุบันต้องปรับจากการเป็นผู้จัดการเลือกตั้งไปสู่การเป็นผู้จัดการความเชื่อมั่นต่อการเลือกตั้ง กล่าวคือ กกต. ต้องไม่เพียงดำเนินการตามกฎหมายให้ถูกต้อง แต่ต้องทำให้ประชาชนเห็นได้ว่ากระบวนการเลือกตั้งมีความโปร่งใส เป็นกลาง และตรวจสอบได้ทุกขั้นตอน

2. ปัญหาและอุปสรรคของคณะกรรมการการเลือกตั้งในการจัดการเลือกตั้งสมาชิกสภาผู้แทนราษฎร

จากการศึกษาพบว่า ปัญหาและอุปสรรคของ กกต. เกี่ยวข้องกับทั้งมิติเชิงโครงสร้าง เชิงกฎหมาย เชิงปฏิบัติการ และเชิงสังคมการเมือง แม้ กกต. จะมีสถานะเป็นองค์กรอิสระตามรัฐธรรมนูญ แต่การปฏิบัติหน้าที่หลายช่วงเวลายังถูกตั้งคำถามเกี่ยวกับความเป็นกลาง ความโปร่งใส และความสม่ำเสมอในการบังคับใช้กฎหมาย ดังนี้

ปัญหาประการแรก คือ ความซับซ้อนและความเปลี่ยนแปลงบ่อยครั้งของกติกาการเลือกตั้ง เช่น ระบบเลือกตั้ง วิธีคำนวณคะแนน การแบ่งเขตเลือกตั้ง และรูปแบบบัตรเลือกตั้ง ซึ่งทำให้การสื่อสารกับประชาชนและพรรคการเมืองมีความยากมากขึ้น และอาจนำไปสู่ความเข้าใจคลาดเคลื่อนหรือข้อโต้แย้งภายหลังการเลือกตั้ง

ประการที่สอง คือ ปัญหาด้านทรัพยากร งบประมาณ และประสิทธิภาพในการบริหารจัดการเลือกตั้ง การเลือกตั้งทั่วไปแต่ละครั้งใช้งบประมาณจำนวนมาก โดยเฉพาะการเลือกตั้ง พ.ศ. 2566 ใช้งบประมาณประมาณ 5.94 พันล้านบาท ขณะที่สังคมยังตั้งคำถามถึงความคุ้มค่า ความโปร่งใส และผลลัพธ์ของการใช้งบประมาณ โดยเฉพาะเมื่อยังปรากฏปัญหาเชิงปฏิบัติ เช่น ความผิดพลาดในการจัดส่งบัตรเลือกตั้ง

ความแออัดของหน่วยเลือกตั้ง การนับคะแนนหรือรายงานผลล่าช้า และจำนวนบัตรเสียในระดับที่ทำให้สังคมตั้งข้อสงสัยต่อประสิทธิภาพของระบบ

จากการสัมภาษณ์ผู้ให้ข้อมูลสะท้อนว่า ปัญหาส่วนหนึ่งอยู่ที่การแปลงกฎหมายไปสู่การปฏิบัติในพื้นที่ เช่น ความเข้าใจของเจ้าหน้าที่ประจำหน่วยเลือกตั้ง ความชัดเจนของคู่มือปฏิบัติงาน การอบรมบุคลากรที่ยังไม่ทั่วถึง และการประสานงานระหว่างส่วนกลางกับพื้นที่ เมื่อเกิดข้อผิดพลาดในระดับหน่วยเลือกตั้ง เช่น การส่งบัตรผิดเขต การจัดการเลือกตั้งล่วงหน้าผิดพลาด หรือการรายงานข้อมูลไม่ตรงกัน ย่อมส่งผลต่อความเชื่อมั่นของประชาชนต่อทั้งระบบ แม้ความผิดพลาดนั้นอาจเกิดจากระดับปฏิบัติการก็ตาม

ประการที่สาม คือ ปัญหาการสืบสวน ไต่สวน และวินิจฉัยคดีเลือกตั้ง กกต. มีอำนาจดำเนินการต่อกรณีทุจริตเลือกตั้งผ่านมาตรการต่าง ๆ เช่น ใบเหลือง ใบส้ม ใบแดง และใบดำ อย่างไรก็ตาม การใช้อำนาจดังกล่าวถูกวิพากษ์ในประเด็นความล่าช้า ความไม่สม่ำเสมอ และความชัดเจนของเหตุผลในการใช้ดุลพินิจ กรณีที่คำวินิจฉัยของ กกต. ถูกตรวจสอบหรือกลับผลในชั้นศาล ยิ่งสะท้อนความจำเป็นในการพัฒนากระบวนการพิจารณาให้รอบคอบ โปร่งใส และสอดคล้องกับหลักนิติธรรมมากขึ้น

จากการสัมภาษณ์ผู้ให้ข้อมูลสำคัญสะท้อนปัญหาเชิงปฏิบัติที่ชัดเจนยิ่งขึ้น โดยเฉพาะปัญหาเรื่องการใช้ดุลพินิจของ กกต. ผู้ให้ข้อมูลบางส่วนเห็นว่า แม้การใช้ดุลพินิจเป็นสิ่งจำเป็นในกระบวนการสืบสวนและวินิจฉัยคดีเลือกตั้ง แต่ปัญหาอยู่ที่เกณฑ์การพิจารณาและเหตุผลประกอบคำวินิจฉัยยังไม่ถูกสื่อสารให้สาธารณชนเข้าใจอย่างเพียงพอ เมื่อมีคำสั่งหรือมติที่กระทบต่อผู้สมัคร พรรคการเมือง หรือผลการเลือกตั้ง ประชาชนจึงมักรับรู้เฉพาะผลของคำวินิจฉัย แต่ไม่เข้าใจเหตุผลเชิงกฎหมายและพยานหลักฐานที่ใช้ประกอบการตัดสินใจ ส่งผลให้เกิดข้อสงสัยต่อความเป็นกลางขององค์กร

ประการที่สี่ คือ ปัญหาข่าวลวงและข้อมูลบิดเบือนทางการเมืองในสื่อออนไลน์ โดยเฉพาะการเลือกตั้งในยุคดิจิทัลทำให้ข้อมูลทางการเมืองแพร่กระจายอย่างรวดเร็ว ทั้งข้อมูลที่ถูกต้อง ข้อมูลคลาดเคลื่อน และข้อมูลที่มีเจตนาบิดเบือน กลไกของ กกต. ในการรับมือกับปัญหาดังกล่าวยังมีข้อจำกัดทั้งด้านความเร็วในการตรวจสอบข้อมูล อำนาจทางกฎหมายต่อผู้เผยแพร่ข้อมูลข้ามแพลตฟอร์ม การประสานงานกับหน่วยงานด้านดิจิทัล และการสื่อสารข้อมูลที่ถูกต้องไปยังประชาชนให้ทันต่อสถานการณ์

จากการสัมภาษณ์ผู้ให้ข้อมูลสำคัญเห็นว่า กลไกปัจจุบันของ กกต. ยังตอบสนองต่อความเร็วของข้อมูลในสื่อสังคมออนไลน์ได้ไม่เพียงพอ โดยเฉพาะข่าวลวงหรือข้อมูลบิดเบือนมักแพร่กระจายอย่างรวดเร็วก่อนที่หน่วยงานรัฐจะตรวจสอบและชี้แจงได้ทัน อีกทั้งกระบวนการดำเนินการทางกฎหมายต่อผู้เผยแพร่ข้อมูลยังต้องอาศัยพยานหลักฐาน การพิสูจน์เจตนา และการประสานงานกับแพลตฟอร์มออนไลน์ ซึ่งใช้เวลาและมีข้อจำกัดทางเทคนิค นอกจากนี้ ผู้ให้ข้อมูลยังสะท้อนว่า ความเชื่อมั่นต่อ กกต. เกิดจากความรู้สึกของประชาชนว่าองค์กรมีความเป็นกลาง เปิดเผยข้อมูล และพร้อมรับผิดชอบต่อข้อผิดพลาด การสื่อสารเชิงรับหรือการชี้แจงหลังเกิดกระแสวิพากษ์จึงไม่เพียงพอในบริบทปัจจุบัน กกต. จำเป็นต้องสื่อสารเชิงรุก เปิดข้อมูลตั้งแต่ต้นกระบวนการ และทำให้ประชาชนเห็นกลไกตรวจสอบในทุกขั้นตอน

3. แนวทางการพัฒนาบทบาทของคณะกรรมการการเลือกตั้งในการจัดการเลือกตั้งสมาชิกสภาผู้แทนราษฎร

จากผลการศึกษาพบว่า การพัฒนาบทบาทของคณะกรรมการการเลือกตั้ง หรือ กกต. ในการจัดการเลือกตั้งสมาชิกสภาผู้แทนราษฎร ควรมุ่งเสริมสร้างความโปร่งใส ความเป็นอิสระ ความเป็นมืออาชีพ และการมีส่วนร่วมของประชาชน เพื่อยกระดับประสิทธิภาพของการจัดการเลือกตั้งและฟื้นฟูความเชื่อมั่นของสาธารณชนต่อกระบวนการเลือกตั้ง โดยแนวทางการพัฒนาสามารถสรุปได้เป็น 5 ประเด็น ดังนี้

1. พัฒนาระบบบริหารจัดการเลือกตั้งให้มีมาตรฐาน โปร่งใส และตรวจสอบได้ เนื่องจากจัดการเลือกตั้งของ กกต. ยังเผชิญข้อท้าทายด้านการบริหารทรัพยากร งบประมาณ ความพร้อมของหน่วยเลือกตั้ง การจัดการเลือกตั้งล่วงหน้า การเลือกตั้งนอกราชอาณาจักร และการรายงานผลคะแนน ดังนั้น กกต. ควรพัฒนาระบบบริหารจัดการเลือกตั้งให้มีมาตรฐานเดียวกันทั่วประเทศ ตั้งแต่การจัดทำฐานข้อมูลผู้มีสิทธิเลือกตั้ง การจัดหน่วยเลือกตั้ง การจัดส่งบัตรและอุปกรณ์เลือกตั้ง การอบรมเจ้าหน้าที่ประจำหน่วย จนถึงการรายงานผลและการรับเรื่องร้องเรียน โดยควรนำเทคโนโลยีดิจิทัลมาใช้สนับสนุนการดำเนินงาน เช่น ระบบฐานข้อมูลผู้มีสิทธิเลือกตั้งที่ปรับปรุงให้ถูกต้องเป็นปัจจุบัน ระบบติดตามการจัดส่งวัสดุอุปกรณ์เลือกตั้ง ระบบรายงานผลที่ตรวจสอบย้อนกลับได้ และระบบรับเรื่องร้องเรียนที่ประชาชนเข้าถึงได้ง่าย

แนวทางดังกล่าวสอดคล้องกับผู้ให้ข้อมูลที่เห็นว่า ปัญหาการจัดการเลือกตั้งจำนวนหนึ่งเกิดจากการแปลงกฎหมายและระเบียบไปสู่การปฏิบัติในพื้นที่ โดยเฉพาะความเข้าใจของเจ้าหน้าที่ประจำหน่วยเลือกตั้ง ความชัดเจนของคู่มือปฏิบัติงาน และการประสานงานระหว่างส่วนกลางกับพื้นที่ ผู้ให้ข้อมูลจึงเสนอให้ กกต. ยกระดับการอบรมเจ้าหน้าที่ให้เป็นมาตรฐานเดียวกันทั่วประเทศ มีระบบติดตามความพร้อมก่อนวันเลือกตั้ง และมีระบบประเมินผลหลังการเลือกตั้งอย่างจริงจัง เพื่อป้องกันข้อผิดพลาดซ้ำ

2. กำหนดหลักเกณฑ์การใช้ดุลพินิจและการวินิจฉัยคดีเลือกตั้งให้ชัดเจนและตรวจสอบได้ เนื่องจากบทบาทด้านการสืบสวน ไต่สวน และวินิจฉัยของ กกต. มีความสำคัญต่อการคุ้มครองความสุจริตของการเลือกตั้ง แต่ยังถูกตั้งคำถามเกี่ยวกับความล่าช้า ความไม่สม่ำเสมอ และความชัดเจนของเหตุผลในการใช้ดุลพินิจ โดยเฉพาะกรณีที่มาตรการทางกฎหมาย เช่น ใบเหลือง ใบส้ม ใบแดง หรือใบดำ ส่งผลกระทบต่อสิทธิของผู้สมัคร พรรคการเมือง หรือผลการเลือกตั้ง ดังนั้น กกต. ควรกำหนดหลักเกณฑ์การใช้ดุลพินิจให้ชัดเจน เปิดเผยเหตุผลประกอบคำวินิจฉัยในระดับที่เหมาะสม และพัฒนากลไกตรวจสอบหรือทบทวนคำวินิจฉัย

นอกจากนี้ จากการสัมภาษณ์ผู้ให้ข้อมูลสำคัญมองว่า การทำให้ กกต. เป็นองค์กรที่ “อธิบายได้ ตรวจสอบได้ และสื่อสารได้ทันเวลา” โดยเฉพาะในประเด็นที่กระทบต่อความเชื่อมั่นของสังคม เช่น การแบ่งเขตเลือกตั้ง การพิจารณาคำร้อง การประกาศผลคะแนน และการวินิจฉัยคดีเลือกตั้ง ผู้ให้ข้อมูลเสนอว่า กกต. ควรจัดทำแนวปฏิบัติหรือคู่มือการพิจารณาคดีเลือกตั้งที่ระบุเกณฑ์พิจารณา ระดับพยานหลักฐาน ขั้นตอนการไต่สวน และกรอบเวลาการดำเนินการอย่างชัดเจน รวมถึงควรเปิดเผยสถิติคำร้อง ผลการพิจารณา และระยะเวลาการดำเนินคดีในภาพรวม เพื่อให้ผู้สมัคร พรรคการเมือง และประชาชนสามารถเข้าใจและตรวจสอบกระบวนการได้มากขึ้น

3. ใช้เทคโนโลยีเพื่อเพิ่มประสิทธิภาพ ความถูกต้อง และความน่าเชื่อถือของกระบวนการเลือกตั้ง จากการทบทวนวรรณกรรมบ่งชี้ว่า เทคโนโลยีสามารถช่วยเพิ่มประสิทธิภาพในการจัดการข้อมูล ลดข้อผิดพลาดเชิงปฏิบัติ และยกระดับความโปร่งใสของการเลือกตั้งได้ โดยเฉพาะระบบฐานข้อมูลผู้มีสิทธิเลือกตั้ง ระบบยืนยันตัวตน ระบบนับคะแนน ระบบรายงานผลแบบเรียลไทม์ ระบบติดตามข้อร้องเรียน และระบบเปิดเผยข้อมูลสาธารณะ เมื่อพิจารณาร่วมกับการสัมภาษณ์ผู้ให้ข้อมูลเห็นว่า เทคโนโลยีควรถูกใช้เพื่อให้ประชาชนตรวจสอบกระบวนการเลือกตั้งได้ง่ายขึ้น ไม่ใช่เพียงทำให้การทำงานของ กกต. สะดวกขึ้นเท่านั้น โดยเฉพาะระบบรายงานผลคะแนนควรมีความเสถียร มีข้อมูลที่ตรวจสอบย้อนกลับได้ และแสดงที่มาของข้อมูลอย่างชัดเจน ขณะเดียวกัน ระบบรับเรื่องร้องเรียนหรือแจ้งเบาะแสควรใช้งานง่าย ปลอดภัย และมีการแจ้งความคืบหน้าแก่ผู้ร้องเรียน เพื่อสร้างความรู้สึกว่าประชาชนมีส่วนร่วมในการตรวจสอบการเลือกตั้งได้จริง

4. พัฒนากลไกรับมือข่าวลวงออนไลน์และข้อมูลบิดเบือนทางการเมือง เนื่องจากการเลือกตั้งในยุคดิจิทัลทำให้ข้อมูลทางการเมืองแพร่กระจายอย่างรวดเร็ว ทั้งข้อมูลที่ถูกต้อง ข้อมูลคลาดเคลื่อน และข้อมูลที่มีเจตนาบิดเบือน กลไกของ กกต. ในการรับมือกับปัญหาดังกล่าวยังมีข้อจำกัด โดยผู้ให้ข้อมูลเห็นว่ากลไกปัจจุบันของ กกต. ยังตอบสนองต่อความเร็วของข้อมูลในสื่อสังคมออนไลน์ได้ไม่เพียงพอ โดยเฉพาะข่าวลวงหรือข้อมูลบิดเบือนที่มักแพร่กระจายอย่างรวดเร็วก่อนที่หน่วยงานรัฐจะตรวจสอบและชี้แจงได้ทัน อีกทั้งกระบวนการดำเนินการทางกฎหมายต่อผู้เผยแพร่ข้อมูลยังต้องอาศัยพยานหลักฐาน การพิสูจน์เจตนา และการประสานงานกับแพลตฟอร์มออนไลน์ ซึ่งใช้เวลาและมีข้อจำกัดทางเทคนิค ดังนั้น จึงมีแนวทางให้ กกต. พัฒนากลไกสื่อสารเชิงรุก เช่น ศูนย์ตรวจสอบข้อมูลเลือกตั้ง ช่องทางแจ้งข่าวลวง ระบบตอบคำถามที่ประชาชนเข้าถึงง่าย และเครือข่ายความร่วมมือกับสื่อมวลชน ภาคประชาสังคม และแพลตฟอร์มออนไลน์ เพื่อให้การชี้แจงข้อมูลที่คลาดเคลื่อนเกิดขึ้นได้รวดเร็วกว่าการสื่อสารแบบเดิม นอกจากนี้ ควรส่งเสริมทักษะรู้เท่าทันสื่อและข้อมูลการเมืองแก่ประชาชน โดยเฉพาะเยาวชน ผู้สูงอายุ และกลุ่มที่เข้าถึงข้อมูลจากแหล่งเดียวเป็นหลัก

5. เปิดพื้นที่ให้ประชาชน ภาคประชาสังคม สื่อมวลชน และภาควิชาการมีส่วนร่วมในการตรวจสอบและพัฒนากระบวนการเลือกตั้ง จากการทบทวนวรรณกรรมพบว่า การมีส่วนร่วมของภาคประชาสังคมและประชาชนเป็นกลไกสำคัญในการเสริมสร้างความโปร่งใสและลดช่องว่างระหว่าง กกต. กับสังคม โดยสามารถดำเนินการได้หลายรูปแบบ เช่น การให้ความรู้แก่ผู้มีสิทธิเลือกตั้ง การสังเกตการณ์เลือกตั้ง การแจ้งเบาะแสการทุจริต การติดตามการหาเสียง การตรวจสอบข้อมูลการเลือกตั้ง และการสะท้อนปัญหาจากพื้นที่ ทั้งนี้ ผู้ให้ข้อมูลเห็นว่า ความเชื่อมั่นต่อ กกต. นอกจากจะต้องดำเนินการถูกต้องตามกฎหมายแล้ว ต้องทำให้ประชาชนรู้สึกว่า กกต. มีความเป็นกลาง เปิดเผยข้อมูล และพร้อมรับผิดชอบต่อข้อผิดพลาด ดังนั้น กกต. ควรปรับจากการสื่อสารเชิงรับไปสู่การสื่อสารเชิงรุก เปิดเผยข้อมูลตั้งแต่ต้นกระบวนการ เปิดพื้นที่หรือสร้างกลไกให้ภาคประชาชน สื่อมวลชน และภาควิชาการเข้ามามีส่วนร่วมในการติดตามตรวจสอบ และเสนอข้อปรับปรุงต่อการจัดการเลือกตั้งอย่างเป็นระบบ แนวทางดังกล่าวจะช่วยทำให้ประชาชนรู้สึกเป็นเจ้าของกระบวนการเลือกตั้ง และช่วยให้ กกต. ได้รับข้อมูลจากพื้นที่อย่างหลากหลายมากขึ้น

อภิปรายผล

การวิจัยเรื่องพัฒนาการบทบาทของคณะกรรมการการเลือกตั้งในการจัดการเลือกตั้งสมาชิกสภาผู้แทนราษฎร สามารถอภิปรายผลตามวัตถุประสงค์ของการวิจัยได้ 3 ประเด็น ดังนี้

1. บทบาทของคณะกรรมการการเลือกตั้ง มีพัฒนาการจากกลไกการจัดการเลือกตั้งที่อยู่ภายใต้ฝ่ายบริหาร ไปสู่องค์กรอิสระตามรัฐธรรมนูญที่มีอำนาจทั้งด้านการจัดการเลือกตั้ง การควบคุมการเลือกตั้ง การสืบสวนไต่สวน และการส่งเสริมการมีส่วนร่วมของประชาชน พัฒนาการดังกล่าวสะท้อนความพยายามของรัฐไทยในการแก้ไขปัญหาความไม่ไว้วางใจต่อการจัดการเลือกตั้งโดยฝ่ายบริหาร และยกระดับการเลือกตั้งให้มีความสุจริต เที่ยงธรรม และตรวจสอบได้มากขึ้น ข้อค้นพบนี้สอดคล้องกับแนวคิดเรื่ององค์กรบริหารการเลือกตั้ง หรือ Election Management Body (EMB) ที่เห็นว่า ความเป็นอิสระ ความเป็นกลาง และความเป็นมืออาชีพขององค์กรจัดการเลือกตั้งเป็นเงื่อนไขสำคัญต่อความน่าเชื่อถือของการเลือกตั้ง (Fall et al., 2012; Onyalo, 2020) อย่างไรก็ตาม ผลการวิจัยยังชี้ให้เห็นว่า การมีสถานะเป็นองค์กรอิสระตามกฎหมายเพียงอย่างเดียวไม่เพียงพอต่อการสร้างความเชื่อมั่น ถ้าหากองค์กรยังไม่สามารถสื่อสารเหตุผลในการตัดสินใจ เปิดเผยข้อมูล และอธิบายกระบวนการทำงานต่อสาธารณะได้อย่างชัดเจน ประเด็นนี้สอดคล้องกับ International IDEA (2014) ที่ชี้ว่า ความเชื่อมั่นของผู้มีส่วนได้ส่วนเสียต่อการบริหารการเลือกตั้งเป็นปัจจัยสำคัญต่อความชอบธรรมของผลการเลือกตั้ง ดังนั้น พัฒนาการของ กกต. จึงเปลี่ยนผ่านของบทบาทจากผู้จัดการเลือกตั้ง ไปสู่ผู้จัดการความเชื่อมั่นต่อการเลือกตั้ง กล่าวคือ กกต. ต้องทำให้ประชาชนเห็นได้ว่ากระบวนการเลือกตั้งมีความโปร่งใส เป็นกลาง และตรวจสอบได้ในทุกขั้นตอน

2. ปัญหาและอุปสรรคของคณะกรรมการการเลือกตั้ง มีทั้งมิติเชิงโครงสร้าง เชิงกฎหมาย เชิงปฏิบัติการ และเชิงสังคมการเมือง โดยเฉพาะปัญหาความเชื่อมั่นของประชาชนต่อความเป็นกลางขององค์กร ความซับซ้อนของกติกาการเลือกตั้ง ข้อจำกัดด้านบุคลากรและการปฏิบัติงานระดับพื้นที่ ความไม่ชัดเจนในการใช้ดุลพินิจ และความท้าทายจากข่าวลวงหรือข้อมูลบิดเบือนทางการเมืองในสื่อออนไลน์ ข้อค้นพบดังกล่าวสอดคล้องกับ ณัฐกร วิทิตานนท์ (2558) และพรสันต์ เลี้ยงบุญเลิศชัย (2566) ที่เห็นว่าการให้อำนาจแก่องค์กรอิสระด้านการเลือกตั้งอย่างกว้างขวาง โดยเฉพาะอำนาจเชิงวินิจฉัย อาจก่อให้เกิดข้อถกเถียงเรื่องการถ่วงดุลอำนาจ หลักนิติรัฐ และการคุ้มครองสิทธิทางการเมืองของผู้สมัครรับเลือกตั้ง ขณะเดียวกัน ข้อค้นพบเรื่องความล่าช้าและความไม่ชัดเจนในการสื่อสารเหตุผลของคำวินิจฉัยยังสอดคล้องกับ ศุภชัย สมเจริญ (2565) ที่ชี้ว่า ความโปร่งใสในการสื่อสารและการบริหารจัดการเชิงปฏิบัติเป็นเงื่อนไขสำคัญต่อความเชื่อมั่นของประชาชนต่อ กกต.

นอกจากนี้ การที่กลไกของ กกต. ยังตอบสนองต่อความเร็วของข้อมูลในสื่อสังคมออนไลน์ได้ไม่เพียงพอ โดยเฉพาะเมื่อข้อมูลเท็จแพร่กระจายก่อนที่หน่วยงานรัฐจะตรวจสอบและชี้แจงได้ทัน ประเด็นนี้สอดคล้องกับ Garnett และ James (2020) ซึ่งอธิบายว่า เทคโนโลยีดิจิทัลสร้างทั้งโอกาสและภัยคุกคามต่อความสุจริตของการเลือกตั้ง เพราะสามารถเพิ่มประสิทธิภาพการบริหารจัดการเลือกตั้งได้ แต่ขณะเดียวกันก็เปิดพื้นที่ให้เกิดการบิดเบือนข้อมูล การแทรกแซง และการตั้งคำถามต่อความน่าเชื่อถือของกระบวนการเลือกตั้งได้เช่นกัน เช่นเดียวกับ วราภรณ์ วนาพิทักษ์ (2565) ที่ชี้ว่า ข่าวลวงทางการเมืองบนสื่อสังคมออนไลน์

เป็นความท้าทายสำคัญต่อการกำกับดูแลและการบังคับใช้กฎหมายของไทย ดังนั้น ปัญหาของ กกต. ปัจจุบันจึงขึ้นอยู่กับองค์กรสามารถใช้อำนาจอย่างโปร่งใส สื่อสารได้ทันเวลา และสร้างความไว้วางใจต่อสาธารณะได้มากน้อยเพียงใด โดยเฉพาะในบริบทที่ประชาชนสามารถตรวจสอบ วิพากษ์ และเผยแพร่ข้อมูลเกี่ยวกับการเลือกตั้งได้อย่างรวดเร็วผ่านสื่อดิจิทัล

3. แนวทางการพัฒนาบทบาทของคณะกรรมการการเลือกตั้งในการจัดการเลือกตั้งสมาชิกสภาผู้แทนราษฎร ควรมุ่งเน้น 5 ด้าน ได้แก่ การพัฒนาระบบบริหารจัดการเลือกตั้งให้มีมาตรฐานและตรวจสอบได้ การกำหนดหลักเกณฑ์การใช้ดุลพินิจให้ชัดเจน การใช้เทคโนโลยีเพื่อเพิ่มประสิทธิภาพและความน่าเชื่อถือ การพัฒนากลไกรับมือข่าวลวงออนไลน์ และการเปิดพื้นที่ให้ประชาชน ภาคประชาสังคม สื่อมวลชน และภาควิชาการเข้ามามีส่วนร่วมในการตรวจสอบและพัฒนากระบวนการเลือกตั้ง ข้อค้นพบนี้สอดคล้องกับ International IDEA (2014) ที่เสนอว่า องค์กรบริหารการเลือกตั้งต้องพัฒนาทั้งความเป็นมืออาชีพ ความยั่งยืน ความคุ้มค่า และความสามารถในการสร้างความเชื่อมั่นแก่ผู้มีส่วนได้ส่วนเสีย ขณะเดียวกัน แนวทางการใช้เทคโนโลยีเพื่อพัฒนาการเลือกตั้งยังสอดคล้องกับ Garnett and James (2020) ที่เห็นว่าเทคโนโลยีสามารถเพิ่มความรวดเร็ว ความถูกต้อง และความโปร่งใสของกระบวนการเลือกตั้งได้ แต่ต้องดำเนินควบคู่กับมาตรฐานด้านความปลอดภัย การตรวจสอบย้อนกลับ และการอธิบายระบบให้ประชาชนเข้าใจ เพื่อไม่ให้เทคโนโลยีกลายเป็นแหล่งของข้อสงสัยใหม่

ขณะที่การเปิดพื้นที่ให้ภาคส่วนต่าง ๆ เข้ามามีบทบาทในการให้ความรู้ เฝ้าระวัง สังเกตการณ์ แจ้งเบาะแส และสะท้อนปัญหาจากพื้นที่ เป็นแนวทางสำคัญในการเพิ่มความโปร่งใสและลดช่องว่างระหว่าง กกต. กับประชาชน ข้อค้นพบนี้สอดคล้องกับ Carothers (1997) และ Bjornlund (2004) ที่อธิบายว่าการสังเกตการณ์เลือกตั้งและการมีส่วนร่วมของภาคประชาสังคมสามารถช่วยยับยั้งการทุจริต เปิดเผยปัญหา และเพิ่มความน่าเชื่อถือของกระบวนการเลือกตั้งได้ อย่างไรก็ตาม การมีส่วนร่วมดังกล่าวต้องอยู่บนฐานของกติกาที่ชัดเจน ความเป็นอิสระของผู้สังเกตการณ์ และช่องทางประสานงานกับองค์กรบริหารการเลือกตั้งอย่างเป็นระบบ

สรุป

การพัฒนาบทบาทของคณะกรรมการการเลือกตั้ง ควรมุ่งยกระดับความสามารถเชิงสถาบันในการบริหารจัดการเลือกตั้งให้มีความโปร่งใส ตรวจสอบได้ ใช้เทคโนโลยีอย่างรับผิดชอบ สื่อสารกับประชาชนได้ทันท่วงที และเปิดพื้นที่ให้สังคมมีส่วนร่วมในการคุ้มครองความสุจริตของการเลือกตั้ง แนวทางดังกล่าวจะช่วยเสริมสร้างความชอบธรรมของกระบวนการเลือกตั้ง และเพิ่มความเชื่อมั่นของประชาชนต่อระบบประชาธิปไตยในระยะยาว

ข้อเสนอแนะ

ข้อเสนอแนะในการนำผลการวิจัยไปใช้

1. คณะกรรมการการเลือกตั้งควรพัฒนาระบบบริหารจัดการเลือกตั้งให้มีมาตรฐานเดียวกันทั้งประเทศ โดยเฉพาะการจัดหน่วยเลือกตั้ง การเลือกตั้งล่วงหน้า การจัดส่งบัตรและอุปกรณ์เลือกตั้ง การนับคะแนน และการรายงานผลคะแนน เพื่อลดข้อผิดพลาดเชิงปฏิบัติและเพิ่มความเชื่อมั่นของประชาชนต่อกระบวนการเลือกตั้ง

2. คณะกรรมการการเลือกตั้งควรกำหนดหลักเกณฑ์การใช้ดุลพินิจในการสืบสวน ไต่สวน และวินิจฉัยคดีเลือกตั้งให้ชัดเจน โปร่งใส และตรวจสอบได้ โดยเฉพาะกรณีการใช้มาตรการทางกฎหมายที่กระทบต่อผู้สมัคร พรรคการเมือง หรือผลการเลือกตั้ง และควรเปิดเผยเหตุผลประกอบคำวินิจฉัยในระดับที่เหมาะสม เพื่อให้สาธารณชนเข้าใจและลดข้อสงสัยต่อความเป็นกลางขององค์กร

3. คณะกรรมการการเลือกตั้งควรพัฒนาเทคโนโลยีทางการเลือกตั้งให้สนับสนุนทั้งประสิทธิภาพและความโปร่งใส เช่น ระบบฐานข้อมูลผู้มีสิทธิเลือกตั้งที่ถูกต้องเป็นปัจจุบัน ระบบรายงานผลคะแนนที่ตรวจสอบย้อนกลับได้ ระบบรับเรื่องร้องเรียนออนไลน์ และระบบติดตามความคืบหน้าของคำร้อง เพื่อให้ประชาชนสามารถเข้าถึงข้อมูลและตรวจสอบกระบวนการเลือกตั้งได้สะดวกขึ้น

4. คณะกรรมการการเลือกตั้งควรจัดตั้งกลไกเฝ้าระวังและตอบโต้ข่าวลวงหรือข้อมูลบิดเบือนทางการเมืองอย่างเป็นระบบ โดยพัฒนาศูนย์ตรวจสอบข้อมูลเลือกตั้ง ช่องทางแจ้งข่าวลวง ทีมสื่อสารข้อเท็จจริงที่ตอบสนองได้รวดเร็ว และร่วมมือกับหน่วยงานด้านดิจิทัล สื่อมวลชน แพลตฟอร์มออนไลน์ และภาคประชาสังคม เพื่อให้การสื่อสารข้อมูลที่ถูกต้องทันต่อสถานการณ์

5. คณะกรรมการการเลือกตั้งควรยกระดับการอบรมเจ้าหน้าที่ผู้ปฏิบัติงานด้านการเลือกตั้ง โดยเฉพาะเจ้าหน้าที่ประจำหน่วยเลือกตั้งและผู้เกี่ยวข้องในระดับพื้นที่ ให้มีความเข้าใจในกฎหมาย ระเบียบคู่มือปฏิบัติงาน และมาตรฐานการดำเนินงานเดียวกันทั่วประเทศ รวมทั้งมีระบบประเมินผลหลังการเลือกตั้ง เพื่อนำข้อผิดพลาดไปปรับปรุงในการเลือกตั้งครั้งต่อไป

6. คณะกรรมการการเลือกตั้งควรเปิดพื้นที่ให้ประชาชน ภาคประชาสังคม สื่อมวลชน และภาควิชาการมีส่วนร่วมในการติดตาม ตรวจสอบ และพัฒนากระบวนการเลือกตั้งมากขึ้น เช่น การสังเกตการณ์เลือกตั้ง การแจ้งเบาะแสการทุจริต การสะท้อนปัญหาจากพื้นที่ และการให้ข้อเสนอเชิงนโยบาย เพื่อสร้างความรู้สึกเป็นเจ้าของกระบวนการเลือกตั้งร่วมกันและเสริมสร้างความเชื่อมั่นต่อองค์กร

ข้อเสนอแนะสำหรับการวิจัยในอนาคต

1. ควรศึกษาเปรียบเทียบบทบาทขององค์กรบริหารการเลือกตั้งของไทยกับต่างประเทศ โดยเฉพาะประเทศที่มีระบบการจัดการเลือกตั้งที่ได้รับความเชื่อถือสูง เพื่อวิเคราะห์บทเรียนด้านโครงสร้างองค์กร ความเป็นอิสระ กลไกตรวจสอบ และการสร้างความเชื่อมั่นของประชาชนที่สามารถปรับใช้กับบริบทไทยได้

2. ควรศึกษาประสิทธิภาพของเทคโนโลยีทางการเลือกตั้งในประเทศไทย เช่น ระบบรายงานผลคะแนน ระบบฐานข้อมูลผู้มีสิทธิเลือกตั้ง ระบบรับเรื่องร้องเรียน และกลไกรับมือข่าวลวงออนไลน์

เพื่อประเมินศักยภาพของเทคโนโลยีดังกล่าวในการเพิ่มความโปร่งใส ลดข้อผิดพลาด และสร้างความเชื่อมั่นต่อกระบวนการเลือกตั้ง

3. ควรศึกษาการมีส่วนร่วมของภาคประชาสังคม สื่อมวลชน และประชาชนในการตรวจสอบการเลือกตั้ง ทั้งในช่วงก่อน ระหว่าง และหลังการเลือกตั้ง เพื่อพัฒนารูปแบบความร่วมมือระหว่างคณะกรรมการการเลือกตั้งกับภาคส่วนต่าง ๆ ที่เหมาะสมกับบริบททางการเมืองและสังคมไทย

เอกสารอ้างอิง

ณฐพร กายสิทธิ์ และชาญชัย จิวจินดา. (2569). การประยุกต์ใช้เทคโนโลยีบล็อกเชนในการเลือกตั้ง: แนวทางเพื่อเพิ่มความโปร่งใส ความปลอดภัย และความน่าเชื่อถือของระบบเลือกตั้ง. *วารสารสหศาสตร์การพัฒนาสังคม, 4*(2), 1361-1376.

ณัฐกร วิทิตานนท์. (2558). บนเส้นทางอำนาจของ กกต. กรณีสั่งให้มีการเลือกตั้งใหม่และเพิกถอนสิทธิเลือกตั้งมองผ่านบทบัญญัติในรัฐธรรมนูญสามฉบับ. *วารสารนิติ รัฐกิจและสังคมศาสตร์, 1*(2), 35-51.

ณัฐวุฒิ วงศ์เนียม. (2564). *บทบาทคณะกรรมการการเลือกตั้งในการอำนวยความ ยุติธรรม กระบวนการเลือกตั้งสมาชิกสภาผู้แทนราษฎร.* มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์.

ธานี ถังทอง. (2568). บทบาทและการพัฒนาเครือข่ายภาคประชาสังคมต่อการมีส่วนร่วมในการเลือกตั้งของจังหวัดชัยภูมิ. *วารสารเมธีวิจัย Savant Journal of Social Sciences, 2*(3), 63–78.

พรสันต์ เลี้ยงบุญเลิศชัย. (2566). *รัฐประหารซ้อน : รัฐธรรมนูญในฐานะเครื่องมือทางการเมือง.* https://pridi.or.th/th/content/2023/06/1594.

วราภรณ์ วนาพิทักษ์. (2565). ปัญหาข่าวลวงทางการเมืองบนสื่อสังคมออนไลน์: ความท้าทายในการกำกับดูแลและการบังคับใช้กฎหมายของประเทศไทย. *รัฐศาสตร์นิเทศ, 8*(2), 1–20.

วิทยา ชินบุตร. (2559). การเคลื่อนไหวทางการเมืองของภาคประชาชนสู่การจัดตั้งพรรคการเมือง. *วารสารวิจัยมหาวิทยาลัยเวสเทิร์น มนุษยศาสตร์และสังคมศาสตร์, 2*(3), 91-98.

ศุภณัฐ เพิ่มพูนวิวัฒน์ และจารุวรรณ แก้วมะโน. (2564). *การเลือกตั้งสมานฉันท์และไม่ซื้อสิทธิขายเสียงจังหวัดชัยภูมิ.* สถาบันพระปกเกล้า.

ศุภชัย สมเจริญ. (2565). *การจัดองค์กรและกลไกในการจัดการเลือกตั้งของคณะกรรมการการเลือกตั้งที่นำไปสู่ความสุจริตและเที่ยงธรรม* (ดุษฎีนิพนธ์นิติศาสตรดุษฎีบัณฑิต, มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์)

สำนักงานคณะกรรมการการเลือกตั้ง. (2541). *พระราชบัญญัติประกอบรัฐธรรมนูญว่าด้วยคณะกรรมการการเลือกตั้ง พ.ศ. 2541*. สำนักงานคณะกรรมการการเลือกตั้ง.

สำนักงานคณะกรรมการการเลือกตั้ง. (2544). *รายงานผลการจัดการเลือกตั้งสมาชิกสภาผู้แทนราษฎร พ.ศ. 2544*. สำนักงานคณะกรรมการการเลือกตั้ง.

สำนักงานคณะกรรมการการเลือกตั้ง. (2556). *รายงานสถานการณ์การมีส่วนร่วมทางการเมืองของประชาชน พ.ศ. 2556*. สำนักงานคณะกรรมการการเลือกตั้ง.

Alihodžić, S. (2023). *Elections in the age of artificial intelligence: Challenges and opportunities*. International IDEA.

Alihodžić, S., Asplund, E., Bicu, I., & Thalin, J. (2024). *The use of digital technologies in elections: A global comparative analysis*. International IDEA.

Alvarez, R. M., Hall, T. E., & Trechsel, A. H. (2009). Internet voting in comparative perspective: The case of Estonia. *PS: Political Science & Politics, 42*(3), 497–505. https://doi.org/10.1017/S1049096509090787

Asian Network for Free Elections. (2020). *Election monitoring handbook for civil society organizations in Thailand*. ANFREL. https://anfrel.org/wp-content/uploads/2020/01/Election-Monitoring-Handbook_EN-ol.pdf

Bjornlund, E. C. (2004). *Beyond free and fair: Monitoring elections and building democracy*. Johns Hopkins University Press.

Carothers, T. (1997). The rise of election monitoring: The observers observed. *Journal of Democracy, 8*(3), 17–31.

Edet, L. I., Umoh, E. D., & Akpakpan, M. S. (2021). Election Management Body and the Challenges of Elections in Nigeria: An Exploratory Analyses of Elections (1999-2019). *International Journal of Social Sciences, 14*(1), 195-208.

Ehin, P., Solvak, M., Willemson, J., & Vinkel, P. (2022). Internet voting in Estonia 2005–2019: Evidence from eleven elections. *Government Information Quarterly, 39*(4), Article 101718. https://doi.org/10.1016/j.giq.2022.101718

Fall, I. M., Hounkpe, M., Jinadu, A. L., & Kambale, P. (2011). *Election Management Bodies in West Africa*. Open Society Foundation.

Garnett, H. A., & James, T. S. (2020). Cyber elections in the digital age: Threats and opportunities of technology for electoral integrity. *Election Law Journal: Rules, Politics, and Policy, 19*(2), 111–126. https://doi.org/10.1089/elj.2020.0633

International IDEA. (2014). *Electoral management design: Revised edition*. International Institute for Democracy and Electoral Assistance.

International IDEA. (2019). *Adoption of voting technology: A guide for electoral stakeholders. International Institute for Democracy and Electoral Assistance*. https://www.idea.int/publications/catalogue/adoption-voting-technology

Kelley, J. (2010). Election observers and their biases. *Journal of Democracy, 21*(3), 158–172.

Nackerdien, R., & Cabacenco, P. (2023). *Electoral training: A practical guide for sustainable capacity development*. International IDEA.

Onyalo, P. O. (2020). Election Management Bodies in Africa: The pity of it all. *International Journal of Research and Innovation in Social Science, 4*(6). 164-171.

Richard, E. T. (2021). Security Challenges and Election Management in Nigeria. *Journal of Good Governance and Sustainable Development in Africa, 6*(3), 28-36.

UNDP. (2014). *Information technology and elections management: Informed decisions for sustainable outcomes. United Nations Development Programme*. https://www.undp.org/publications/information-technology-and-elections-management